

Хайнрих Шамлер

*Свищов — малък български
град край Дунава*

Колко пъти странствувахме ние с теб, сърце мое, по сенчестите пътеки на хълмовете, през високите тревни край оградите на млади букови горички, през прохладни падинки и отново нагоре, все към огнения, бляскав, догарящ в жар ален залез, който пръскаше яркоцветни пламтящи искри в прозрачно светлото небе на запад. Така достигаме тогава тесния гребен на последната верига от хълмове, последната кротка, покрита с лозя земна вълна, с която Северната равнина се спуска към голямата река. И винаги бе като нова за нас прекрасната изненада, която изпитвахме — нито хълм, нито лозя спираха вече погледа, свободно потъваше той в безкрайната далечина на губещата се в синева влашка степ, която започва отвъд реката. А тя, реката, потопена в сенките на тъмнозелени острови, се разширява тук като езеро, в което искрят огнените езици на червения залез, припламват и гаснат под първия дъх на нощта. Широко разляна тече реката, вечна и сякаш неродена, сякаш нивга несвършваща като самото време — отминаваща и въпреки това винаги тук, преди нас, при нас и след нас.

И като стояхме там, дишайки с пълни гърди, потънали в съзерцание на привечерния свят, случваше се тих камбанен звън да докосне ухото ни, после още един, и ако се заслуша повече, човек можеше да различи слаб говор и подвиквания. И бързо си спомняхме — да, градът не беше вече далеко; още няколко крачки вън от оградените млади буки, край ъгъла, през последния нисък льосов хълм — и той лежеше пред нас, малкият стар градец, разположен между възвишенията и реката, слизащ постепенно, на тераси, към брега, като жена, дошла за вода, която с бавен жест се навежда над огледалната повърхност на извора. Сега той бе тук — нашият град с главната църква, чиято странна барокова кула стърчеше свободно над големия площад, с мощната сграда на Търговското училище и Академията и крепост-

ното възвишение с развалини от византийски и турски укрепления — потъващ тихо в здрача, залюлян от кроткия звън на камбаните, приспиван от последните детски викове. Ние го бяхме обикнали. Защото понякога ни се струваше, че той е заспал завинаги, с неговите безшумни улици, в които трепкаше омарата на жаркото лятно слънце, с неговия пращен, широко закръглен площад, откъдето така чудесно можеше да се гледа Дунава, и със старата развалина над малката алея, от която през пролетните и летни вечери долиташе шепот, а понякога и сподавено ридание . . .

Долу по реката плуваха големите речни кораби и шлепове, но и те не можеха вече да нарушат покоя на малкия град. През лятото човек можеше да седи сред града в някой от оградените с нисък каменен зид дворове и толкова тихо беше, тъй дълбоко потънал в мислите си бе този малък свят, че трепваш в уплаха, ако деца изтичат навън по улицата или съседките от другия двор започнат с бързи езици своята раздумка-одумка през оградата. И често си спомняхме стиховете:

Ни звук от времето размирно
не стигаше до тази самота.

Не че бихме живели като отшелници или като светеца от близкия манастир, до който често ни отвеждаха нашите разходки. О не, ние идвахме от един чужд, бурен, многообвързан с живота свят и чувствувахме понякога силния нагон на нашата младост, безброй гласове на буден, туптящ в нас живот, който всекичастно ни караше да ги заглушаваме в поток от вино и песни. В покрайнините на града имаше малки кръчми с нисък гредореден таван и глинен под; а стопанинът беше добродушен, кръгъл и дебел като бъчва, с грамадни казашки мустаци, и ние го бяхме кръстили Тарас Булба: седяхме в ъгъла, пиехме сладкото тъмно вино, пеехме бодрите и тъжни песни на нашата родина и пригласяхме на дивите, непреклонни и меланхолни песни на българите, които можеха да се издигнат в тихите нощи като вихрушка, в която се носеше и трептеше невинната, недокосната и дива душа на Балкана. Имаше една тясна, окадена кръчмичка на площада, наречен „Велешана“ — защото чак от Велес бяха идвали някога, през далечните дни на бляскав разцвет на нашия малък град, търговските кервани, — където се поднасяше горещо, пулсиращо оранжево вино, а влашките цигани, ако им платиш добре, удряха все по-силно даарето и все по-бързо плъзгаха лъка по разлюляните струни . . .

Но когато се прибирахме у дома в лятната нощ, край бяловаросаните дувари, над които се гонеха в игра лунните сенки, а долу откъм реката се чуваше тихият плясък на водата, ние си спомняхме понякога за онези, които бяха живели там преди нас, за търговците, чиито кораби бяха проплували Дунава от Виена до Галац и Браила, за първите учители и книжовници на българския народ, които бяха намерили тук — където беше „прозорецът на България към Европа“ — свое първо поле за дейност, за честните млади студенти, които бяха призвани да станат по-късно първите държавници на своето новородено отечество, за австрийските офицери, които бяха сключили тук мир с турците, и за техните договорни партньори, брадатите войнствени паши, за Александър II, царя-освободител, и за нашата войска, предвождана от Макензен, която бе изпълнила със звън на оръжие и маршова стъпка едва оживелите улици, за да премине под неприятелския огън Дунава през мъгливия ноември на 1916 година. Гледаха ни сериозни, набраздени от грижи и несекващ труд мрачно сведени лица, сякаш нарисувани от Самоковската школа образи, жени, изпълнени с боязън и смирение, и най-последно непреклонните ликове на бунтовниците, млади хора, които през нощ и мъгла бързаха покрай турските постове към уединени клисури и скрити горски полянки, където ги чакаха смели другари и се чуваха големи имена: Бенковски, Караджа, Тотю и Хаджи Димитър!

Това беше славното време на града, когато той е бил богат, прочут с търговията си, с усърдието и сръчността на своите занаятчии, които са продавали стоките си чак в Мала Азия; с жаждата за образование на своите синове, които издигнаха тук първото голямо търговско училище на Балканите и създадоха първото читалище в България. Букурещ, Будапеща и Виена бяха познати имена за гражданите на града, за мнозина дори те бяха станали един вид втора родина: в живота навлизаха немски и френски книги, мебели и пиана от Австрия; заможните търговци си построиха онези внушителни къщи в сдържан стил по класически образци, които и днес гледат от някое предхълмие през Дунава надалеч. В просторните хамбари на Долния град край пристанището не замлъкваше гласът на предлагането и продажбата, вратите на мощните складове стояха винаги широко отворени, а стари хора ни разказваха с хитро намигване, че и весело се е живяло: виното се е леело като река, а певиците са пеели по цели нощи в големия „хан“, където се събирала младежта.

Тогава изведнъж дошел ден, в който, така ни се струва днес, целият този живот секнал с един замах. Вратите на складовете и

хамбарите се затворили — те стоят затворени и до ден-днешен, — шумът и песните заглъхнали и замлъкнали; незабележимо се настанили бедността и грижата; върху тежките стари мебели се настлал прах; нямало вече кой да чете немските и френските книги и да свири Моцарт, а портретите на предците не намирали вече своето ясно отражение в засмените очи на многобройни внуци . . . Железницата беше дошла, но тя бе оставила наляво от себе си Свищов, малкия град на Дунава, и бе предпочела други, по-честити съперници; търговията се бе преместила на юг, други стоки се търсеха повече от житото — и така над малкия град се настани голямата тишина, прекъсвана понякога само от жуженето на пчелите, биенето на камбаните и смеха на децата.

Но животът на нашата земя изисква своите права и не се остава да му ги отнемат, докато мъждука макар само една искрица младежка дързост и стремеж към напредък. Ако по-рано възрастните бяха определяли образа на града, сега в картината на улицата господстваха момчетата и момичетата; нашият малък град беше станал училищен град: търговско училище, гимназия, стопански и основни училища привличаха много ученици, които започнаха да сноват на групи по малките улички, да спорят шумно в своите — лятно време широко отворени — трапезарии и да ритат топка по площадите. Но да бъдеш ученик, това в България значи да бъдеш послушен, да спазваш военна дисциплина и да носиш черна униформа. Тъй че въпреки хилядите млади хора градът си остана град на тишината, дори на застиналото.

Много години бяха изминали, войните бяха отшумели и взели тежките си жертви, а в нашия малък град все още не се бе променило много — сякаш времето гук бе спряло, уморено и изтощено, сякаш не му се искаше да продължи неуморния си път към неизвестното. Когато изведнъж един ден в града се появиха много млади хора, накривили дръзко червените фуражки с бяло-зелено-червена лента, с тъмни къдри, загладени над челото, с шумни гласове и жестове, сякаш искаха да кажат: „Живот, дай ни всичко, което имаш! Какво струва светът?“ Градът бе станал университетски град — изпълнило се бе завещанието на един от неговите най-значителни мъже, който на смъртния си одър бе повелил неговият роден град да приюти Търговска академия. Тези млади хора, студентите, не искаха само да следват, те искаха сега и да прогонят времето, и така едновременно с това, те подгониха времето, което тук бе спряло на почивка, сякаш забравило предназначението си.

Zitteris et Patriae — стари, натежали от смисъл слова! Свикналите на удобно бездействие граждани си триеха с удивление

очите и едва можеха да разберат: малкият стар град, който бе хранил гордостта си само с голямото си минало, се видя изведнъж хвърлен отново сред настоящето. Млади хора се появиха, съсредоточени и усърдни, студенти, както ги наричаха, които през деня седят в аудиториите и носят със себе си книги, а при това толкова обичат да превръщат нощта в ден, но с пълни чаши в ръка и песни на уста. Появиха се — и те често в млада възраст — професорите и доцентите, които бяха следвали в Лайпциг, Берлин, Виена и Париж, бяха разширили хоризонта си над света в служба на своята страна и на науката и не ги бе много грижа за достолепните стари традиции на това място; пристигнаха дори чужденци, решени от самото начало да обикнат и разберат тази страна, нейните хора, език и духовно наследство, при това с мисълта да не се отказват от оня стил на живот, на който бяха свикнали в Мюнхен, Дрезден или Париж! Гражданите мислеха, че светът е излязъл от релсите си: през лятото имаше излети, пикници и нощни разходки, през зимата — вечеринки и беседи; появиха се културно-просветни дружества, истински малки институти с библиотека, кино, помещения за събиране и курсове по чужди езици, средища на оживен духовен и обществен живот. Грижливо пазените дъщери на добрите стари семейства се ослушаха, започнаха да излизат от къщи, да се сприятеляват с младите доценти и студенти, да посещават курсове, да устройват публични вечери и малки домашни концерти — целият забравен, потънал в себе си градец бе преобърнат от долу на горе; забелязваше се всеобщо оживление, нова, буйна кръв пулсираше по улиците: Ауга Академиса! Мощната сграда на Висшето училище започна да расте от земята — днес тя все още доминира на големия площад край старата часовникова кула и привлича погледа на всички чужди посетители. И все нови пристройки изникват или биват планирани. Животът шестуваше отново, творейки безспир, възобновявайки се неуморно в нетърпеливо очакване на утринта, като душите на всички тези млади хора, около чиито цели и намерения кръжи и пулсира съществуването на този град.

Но приближават страшните изпити, а след тях свободното време, дългата академична ваканция, дните на спокоен труд и сериозно осмисляне. И тогава нашият малък град високо над Дунава добива отново своето спокойствие и самовглъбеност. Празни и прашни са уличките в лятната жега, лениво пътуват шлеповете нагоре и надолу по реката, ни лъх от ветрец на трепва в синия въздух, само кокошките каканижат и кудкудякат монотонно, а някъде прозвучава сънлива люлчина песен. И сега все още, сърце

мое, когато сме толкова отдалечени от всичко това, ние понякога за миг пожелаваме силно и копнежно да седнем през лятото в малкия двор под бързовия храст; ниският каменен зид ни отделя от света и само някъде под сведените пред слънцето ни клепащи ние знаем, че той е още там, защото пчелите жужукат, раздумката на съседките напевно шепне като тънко шуртене на вода и от време на време тихо бие камбаната . . .

Публикувано през пролетта на 1942 г. в посветен на България специален брой на излизания тогава в Белград „Дунавски вестник“ („Донауцайтунг“)

Превод от немски: Надежда Андреева-Попова